

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до відзначення у загальноосвітніх навчальних закладах
Дня захисника України

Вступ

З метою вшанування мужності та героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, військових традицій і звитяг Українського народу, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу у суспільстві Президент України підписав Указ “Про День захисника України” від 14.10.2014 року № 806, встановивши День захисника України – свято, яке щорічно відзначається 14 жовтня.

Відповідно до Указу Президента України “Про відзначення у 2015 році Дня захисника України” від 23.08.2015 року № 497 для піднесення бойового подвигу, самовідданості громадян, які присвятили своє життя служінню Українському народу, посилення суспільної уваги та турботи про захисників рідної землі, збереження та розвитку національних військових традицій це свято відзначатиметься на державному рівні.

День захисника України нероздільно пов’язане із розвитком війська та військових традицій. Традиції в житті суспільства і окремої людини відіграють важливу роль. На їх основі створюються моральні ідеали, принципи, переконання і норми, які визначають стосунки між людьми і ставлення громадян до своєї держави. У свою чергу ставлення людини до країни уособлюється у таких поняттях, як “Вітчизна”, “Батьківщина”, а найвищим проявом любові до рідної землі є готовність боронити її ціною власного життя.

Сучасні захисники територіальної цілісності та незалежності України зберігають і примножують таку святу військову традицію, як традиція військового товариства. Військове братство – морально-правова норма взаємовідносин між військовослужбовцями у військових колективах, яка суттєво впливає на їх згуртованість і боєздатність. Формами прояву військового товариства є взаємовиручка в бою, взаємодопомога в навчанні та службі, вшанування пам’яті загиблих товаришів тощо. Бойові традиції, що народилися у давні часи, протягом усієї історії України постійно розвивалися та наповнюються новим змістом новими поколіннями захисників Батьківщини.

З огляду на гібридний характер війни на сході нашої держави ми відзначаємо День захисника України у широкому розумінні. Маємо сьогодні говорити про те, що захисниками України є не лише військовослужбовці, а й усі громадяни, які своєю сумлінною професійною і громадською діяльністю забезпечують економічний, гуманітарний, освітній й інформаційний захист держави. Активного розвитку набув волонтерський рух, до якого залучилися чимало українців як у межах нашої країни, так і за кордоном. Нерідко ціною власного життя вони допомагають українській армії, доставляючи до місця призначення технічне оснащення, харчі, теплі речі, амуніцію, ліки.

Вражає масштаб їхньої діяльності на допомогу пораненим воїнам АТО, сім'ям учасників АТО, родинам вимушених переселенців з Криму та територій охоплених війною. Ці люди стали мирними воїнами і надійними захисниками Батьківщини, а їхня діяльність – зразком самовідданості та патріотизму.

Історична довідка

14 жовтня церкви східного обряду відзначають свято Покрови Пресвятої Богородиці. Його суть – ідея заступництва Божої Матері над християнами. Свій початок свято бере з IX століття: у Константинополі під час служби у Влахернській церкві блаженний Андрій удостоївся явлення Богородиці. Вона простягла свій покров над людьми в знак того, що дає їм свій захист.

Вшанування Пресвятої Богородиці Покрови – захисниці від ворогів має глибоке коріння і в Україні. Ця традиція прийшла до Русі з Візантії разом із запровадженням християнства у 988 році. Князь Ярослав Мудрий збудував у Києві церкву на Золотих Воротах як вияв вдячності Богові і Пресвятій Богородиці. 1039 року він віддав народ Русі під опіку Божої Матері. Князь Володимир Мономах писав, що перемогам над половцями завдячує Богові і заступництву Пречистої Діви Марії.

Традиція вшанування Покрови як покровительки українського війська перейшла від руських князів до козацтва. Свято Покрови Пресвятої Богородиці було одним з найголовніших свят козаків, за що воно отримало другу назву – Козацька Покрова. Тоді ж виник новий тип ікони – “Козацька Покрова”, де під омофором Богородиці зображуються українські ієрархи, гетьмани і козаки. Також саме на свято Покрови козаки проводили ради, на яких вибирали нового гетьмана або членів старшини. Вшанування козаками Покрови позначилось і на топоніміці території їхнього проживання – сьогодні багато сіл в Україні носять назви “Покровка”, “Покровське”, “Новопокровка”.

Значного поширення культ Покрови набув і в Українській козацькій державі – Гетьманщині. Найактивніше будівництво церков та іконописання, пов'язане з Покровою, припадає на добу гетьманування Івана Мазепи. Через шанобливе ставлення українського козацтва свято у свідомості народу воно почало асоціюватися з такими поняттями, як військова честь, звитяга, мужність, захист кордонів і рідної землі, побратимство.

У XX столітті козацькі традиції найяскравіше наслідувала Українська повстанська армія. Символічним днем утворення УПА вважається 14 жовтня 1942 року. УПА діяла до вересня 1949 року, після чого реорганізована у збройне підпілля, яке діяло до початку 1960 років. УПА – єдина військова сила у Другій світовій війні, яка визначала стратегічною метою своєї боротьби створення незалежної Української держави, відповідно боротьба розгорталася проти усіх держав, що намагалися завадити цьому.

УПА будувалася за принципами регулярної армії: мала Головний військовий штаб та штаби військово-територіальних одиниць, офіцерські школи, військово-польову жандармерію, медичну службу, власну систему звань і нагород. За час діяльності через лави УПА пройшло понад 100 тисяч осіб. За участь у повстанському русі чи його підтримку каральними органами СРСР було репресовано понад півмільйона осіб.

Діяльність УПА була логічним продовженням попередніх періодів розвитку українського визвольного руху, тобто національної революції 1917–1920-х років, підпільно-бойової діяльності Української військової організації та Організації українських націоналістів 1920–1930-х років. З іншого боку, продовженням боротьби УПА у формі ненасильницького опору став дисидентський рух 1960-х років і національно-демократичне відродження кінця 1980-х – початку 1990-х років.

Вояків УПА об'єднувала ідея захисту України від зовнішнього і внутрішнього ворога й утворення незалежної України. Їхня головна перевага – наслідування бойових традицій українських воїнів, відвага, мужність і звитяга. Постановою Української Головної Визвольної Ради від 30 травня 1947 року було визнано 14 жовтня 1942 року Днем постання УПА та встановлено святковим днем УПА.

Сьогодні Збройні Сили України переживають глибокі зміни – реформування системи управління та матеріально-технічного забезпечення й переозброєння. Не менш важливим є процес осучаснення воєнно-ідеологічної підготовки особового складу ЗСУ в умовах протидії збройній та інформаційній агресії: визначення нових ідеологічних і світоглядних орієнтирів духовності військовослужбовців; формування ідей вірності Українському народу; посилення ідеологічної складової патріотичного виховання особового складу та підтримка у нього високого морального духу; виховання у військовослужбовців почуття особистої відповідальності за захист Вітчизни. Ідейне виховання в Збройних Силах має спиратися не на радянські, а на автентичні військові традиції Українського народу щодо захисту кордонів і безпеки своєї землі від зовнішнього ворога, оскільки українці – нащадки воїнів-русичів, козаків, січових стрільців і вояків УПА.

Мета проведення заходів, присвячених Дню захисника України:

- формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту держави і служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях;
- виховання української молоді в дусі військових традицій Українського народу;
- формування патріотично зрілої особистості;
- акцентування уваги на тяглоті військових і обрядово-побутових традицій Українського народу;
- військово-професійна орієнтація молоді;
- розширення і поглиблення національно-громадянських і військово-патріотичних уявлень і знань.

Рекомендації щодо форм, методів і прийомів проведення

У виборі календарної дати проведення заходів рекомендуємо навчальний тиждень з 12 до 16 жовтня 2015 року. Обираючи місце, форми, методи та прийоми проведення заходів, педагогам слід враховувати вікові особливості учнів; можливості забезпечення класу (школи) технічними засобами навчання. Заходи, присвячені Дню захисника України, можуть бути проведені на рівні навчального закладу, кількох паралельних класів та / або на рівні класу.

Рекомендовані *форми проведення*:

- Експерсії до місць пам'яті, пов'язаних із військовою звитягою Українського народу.
- Дискусійні майданчики.
- Урок-презентація “Україна – мати. Вмій її захищати”.
- Урок з елементами історичної реконструкції.
- Круглий стіл (семінар) з питань вивчення воєнно-політичної історії України та історії українського війська.
- Відео-урок з обговоренням.
- Аукціон історичних ідей.
- Відкритий мікрофон.
- Літературна майстерня / усний журнал.
- Конкурсно-ігровий урок: наприклад, брейн-ринг “Воїн крізь віки”; створення ситуації вибору та аналізу конфлікту; урок-диспут “Між титанами духу і титанами зброї” тощо.
- Віртуальна подорож / експерсія.
- Прес-конференція.
- Урок-реквієм, присвячений захисникам рідної землі, їхнього бойового подвигу.
- Конкурс плакатів “Героям слава!”.
- Спортивні змагання “Естафета мужності”.

Орієнтовна тематика заходів

Під час підготовки матеріалу та вибору форми заходу рекомендуємо приділити особливу увагу таким питанням: тяглість українських військових традицій від давнини до сьогодення; гідне вшанування бойового подвигу, звитяги, самовідданості громадян, які присвятили своє життя служінню Українському народу; посилення суспільної уваги та турботи про захисників рідної землі; збереження та розвиток національних військових і обрядово-побутових традицій; популяризація серед української молоді військової справи та здорового способу життя, фізичної культури. У зв'язку з цим пропонуємо орієнтовну тематику заходів:

- “В єдності наша сила”.
- “З відданістю Україні в серці”.
- “Українські звитяжці. Історична подорож у часі. Славетні імена України”.
- “Нині – вільна й незалежна Україна-ненька. Її ревно захищають нові козаченьки”.
- “Ніхто, крім нас!”
- “Бійці невидимого фронту: снаряд чи слово?”
- “Тісніше станьте, сильні духом, під прапором одним”.
- “Україна у моєму серці”.
- “Волонтер – мирний воїн”.
- “Берегиня чи амазонка? Жіноче обличчя війни”.
- “Національна самоідентичність і народні традиції українців”.
- “Історії героїв АТО: “Ми боремося за українську землю”.

- “Мужність і відвага крізь покоління”.

Перелік художніх і документальних фільмів про героїзм українських воїнів

Під час підготовки до заходу можуть використовуватися як художні, так і документальні відеоматеріали. Залучення історичного кіно (повнометражний показ або демонстрація фрагментів шляхом монтування) доповнить заходи наочними засобами навчання емоційного і образного забарвлення. Пропонуємо добірку таких відеоматеріалів.

Назва картини	Рік випуску	Країна	Режисер, автор
Документальні фільми про українську військову звитягу в різні історичні часи			
“Аеропорт”	2015	Україна	А.Сеїтаблаєв
“Війна без переможців”	2003	Україна	І.Чижов
“Війна за свій рахунок”	2015	Україна	Л.Кантер
“Два дні в Іловайську”	2015	Україна	
“Добровольці Божої чоти”	2015	Україна	Л.Кантер, І.Ясній
“Золоте стремено”	1993	Україна	Є.Гончаров
“Контакт”	2015	Україна	М.Найем, Б.Кутепов
“ОУН–УПА: війна на два фронти”	2006	Україна, т/к НТН	А.Санченко
“Тризуб Нептуна”	2010	Україна	І.Канівець
“Українська революція”	2006	Україна	І.Канівець
“УПА. Тактика боротьби”	2007	Україна, т/к Перший Національний	С.Братішко
“УПА. Третя сила”	2007	Україна	С.Братішко, В.Загоруйко
“Холодний Яр. Воля України або смерть”	2014	Україна	ГО “Не будь байдужим”
“Хроніки Української Повстанської Армії 1942–1945”	2014	Україна, ГО Українська Галицька Асамблея	Т.Химич
Художні фільми про мужність та героїзм захисників Української землі			
“Богдан-Зіновій Хмельницький”	2006	Україна	М.Машенко
“Гвардія”	2015	Україна	А.Шапарєв
“Далекий постріл”	2005	Україна	В.Шалига
“Залізна сотня”	2005	Україна	О.Янчук
“Нескорений”	2000	Україна	О.Янчук
“Один – в полі воїн”	2003	Україна	Г.Вірста, О.Мосійчук
“Полон”	2015	Україна	А.Матешко
“Страчені світанки”	1995	Україна	Г.Кохан

Добірка тематичних українських пісень

Головна мета використання пісень – емоційне забарвлення цілісного сприйняття інформації, створення відповідної атмосфери заходу, патріотичне виховання учнів. Названі пісні рекомендовані до використання під час організації заходу, присвяченого Дню захисника України, однак їх кількість не є обмеженою. Застосовувати музичні твори можна як у вигляді цілісного оформлення, так і фрагментарно (під час монтування слайд-шоу, на початку та в кінці уроку / заходу, як музичний супровід розповіді або вистави тощо).

“Балада про повстанця” (сл. Є. Лещук);

“Буде нам з тобою що згадати” (народна пісня);

“Воины света” (сл., муз. С.Михалюк);

“Гей, готуйте, хлопці, зброю” (автори слів і музики невідомі);
“Гей, соколи!” (сл., муз. Т.Падура);
“Герой” (сл. муз. А.Кузьменко);
“Запах війни” (сл., муз., В.Бронюк);
“Збудись, Україно!” (автори слів і музики невідомі);
“Йде січове військо” (сл., муз. М.Гайворонський);
“Ой, під гаєм” (автори слів і музики невідомі);
“Коли ми вмирили” (народна пісня);
“Лента за лентою” (сл. М. Сороколіта, муз. В. Заставний);
“Люби ти Україну” (сл. В. Бронюк, муз. ТІК);
“Мальви” (сл. Б.Гура, муз. В.Івасюк);
“Мій народ” (сл., муз. Тартак і Гуляйгород);
“Нас весна не там зустріла” (народна пісня);
“Не кажучи нікому” (О. Положинський);
“Ой, у лузі червона калина” (автори слів і музики невідомі);
“О, Україно!” (сл. М.Вороний, муз. Я.Ярославенко);
“Пливе кача” (лемківська народна пісня);
“Повертайся живим!” (сл. і муз. С. Тарабарова);
“Повертайся живим” (сл. І.Цілик, Сестри Тельнюк, Козак Систем, муз. Сестри Тельнюк, Козак Систем);
“Повстанець” (сл. В.Нестерчук, А.Білодуб, муз. народна);
“Стіна” (сл. С.Вакарчук муз. Океан Ельзи);
“Там, під Львівським замком” (українська народна пісня);
“Українці” (сл. А.Кузьменко, муз. Скрябін);
“Укроп” (сл. О.Ткачук, муз. Гайдамаки);
“У сні не воюють солдати” (А. Малишко, П. Майборода);
“Чорними хмарами вкрита руїна” (народна пісня);
“Шлях на Берлін” (сл. В. Мельник, муз. О. Бурміцький);
“Що то за прапор лопотить?” (автори слів і музики невідомі);
“40 повстанців” (автори слів і музики невідомі).

Корисні Інтернет-посилання

Козацька доба:

1. Брусний С. Брати по духу і зброї. Про дружбу козаків і татар [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / Сергій Брусний. – 15.03.2011. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/15/31684/>
2. Громенко С. Як козаки з кримськими татарами від турків Крим боронили [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / С.Громенко. – 15.08.2014. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/08/15/144019/>

3. Солодько П. Берестечко. Експерсія музеєм “Козацькі могили” [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / П.Солодько. – 10.07.2011. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/10/45334/>

4. Українське козацтво у ХХ-ХХІ сторіччі [Електронний ресурс. Інформаційний портал]. – Режим доступу: <http://vijsko.milua.org/i3.htm>

5. Хундерт З. Запорозжці як фактор політичної боротьби в Речі Посполитій [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / З.Хундерт. – 23.12.2013. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/12/23/140453/>

6. Черкас Б. Козаки на Балтиці. Як запорозькі “чайки” воювали проти шведів [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / Черкас Б. – 10.10.2013. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/10/10/137416/>;

7. Чухліб Т. Українці, які не дали туркам захопити Європу. Три несхожі долі [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / Т.Чухліб. – 17.01.2013. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/17/108588/>

Українські січові стрільці:

8. Стисла історія Легіону Українських Січових Стрільців [Електронний ресурс. Інформаційний портал] – Режим доступу: <http://ycc.milua.org/history.html>

Дієва армія УНР:

9. Мілітарна Україна [Електронний ресурс. Інформаційний портал] – Режим доступу: <http://forum.milua.org/viewforum.php?f=2>

10. Холодний Яр [Електронний ресурс. Інформаційний портал] – Режим доступу: <http://unknownwar.info/>

Діяльність УПА:

11. ОУН–УПА: Легенда спротиву [Електронний ресурс. Інформаційний портал]. – Режим доступу: <http://oun-upa.ga/>

12. Пагіря О. Нескорені. Чому українські повстанці не стали нацистськими та радянськими колаборантами [Електронний ресурс] // Український тиждень [сайт] / Пагіря О. – № 41 (258) від 11 жовтня 2012 р. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/History/62077>

13. Патриляк І. Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / Іван Патриляк. – 08.05.2014. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/8/142834/>

14. Патриляк І. УПА була більш “робітничо-селянською”, ніж радянські партизани [Електронний ресурс] // Історична правда [сайт] / Іван Патриляк. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/10/14/59049/>

Згідно з листом

*Міністерства освіти і науки України
від 25.09.2015 № 1/9-455*